

lőszövetkezete és Palóc Háziipari Szövetkezete mellé gyárak települtek, Skála Aruház épült és megyei múzeum létesült — így 1984-től elnyerte a városi jogú nagyközség rangját, és hamarosan teljes jogú város lesz. *Rimaszombat* egy százezres népességű, felerészben magyarul beszélő szlovákiai székhelye, „Gömörország” fővárosa. Ha az ember végigtekint e város távlati képén, itt is gyárak, új lakótelepek látványa fogadja.

A 650. évfordulóról Gyöngyös és Szécsény helyi tanácsi és társadalmi szervei nagyszabású ünnepi programmal emlékeztek meg. Gyöngyös város Tanácsa már 1980 decemberében Jubileumi Intéző Bizottságot hozott létre, amely a Mátra alján épült település egészét — tanácsi szakigazgatási szerveket, vállalatokat, szövetkezeteket, iskolákat, közművelődési intézményeket, közgyűjteményeket — bevonta a sorsfordulót képező esemény méltó megünneplésébe. Hosszú lenne felsorolni az egész évben tartott rendezvényeket, amelyek kiemelten fontosnak tekintették, hogy az utcák, terek tisztábbak, gondozottabbak, virágosabbak legyenek, a jubileumra több beruházás — új iskolák, üzletek, lakóházak, műemléki és egyéb rekonstrukció — került tető alá. A helytörténet szempontjából kiemelkedő a város múltját tárgyaló tanulmánygyűjtemény, a városi szabályrendeletek és a 350. évfordulóját ünneplő Berze Nagy János Gimnázium évkönyvének a kiadása, valamint 1984. május 5—6-án a Gyöngyös és az észak-alföldi mezővárosi fejlődés története című regionális történészkonferencia megrendezése.

Szécsény jeles eseményekben bővelkedő történelmének alaposabb megismerése már a helyi Kubinyi Ferenc Múzeum által 1978-ban beindított Tanulmányok Szécsény múltjáról című sorozatával megkezdődött és ugyanettől az évtől jelentkezik a kitűnően szerkesztett Szécsényi Honismereti Híradó is, évente két számmal. A mostani jubileum alkalmából 1984. május 5-én ünnepi tanácsulést tartottak, a kisiparosok társadalmi munkában helyreállították az egykori végvár romos kerekbástyáját, amely mellett emlékoszlopot állítottak fel. A jubileumi programhoz városképzés, kiállítások, sportrendezvények is kapcsolódtak. Társadalmi összefogással történeti forrásgyűjtemény, valamint az itt élt *Ferenczy Teréz* és *Komjáthy Jenő* költők verseinek új kiadásai is napvilágot láttak. A jövőre nézve történeti eseménynek számít, hogy Szécsény községközpont rendezése és beépítése további célkitűzéseit — sikeres építészeti tervpályázat eredményeként — sikerült meghatározni, így e műemlékekben gazdag település a jövőben remélhetőleg harmonikusan beilleszkedő új épületekkel gazdagodik.

Rimaszombaton az ünnepi eseményre a magyar kulturális szervezet, a CSEMADOK helyi csoportja emlékezett meg: Budapestről meghívott történész méltatta a város múltját a szépségű, nagy érdeklődést tanúsító hallgatóság előtt.

Pálmány Béla

Kettős évforduló Hajdúböszörményben

Hajdúböszörmény 32 ezer lakosú, nagy határu, jellegzetes alföldi város. Érdekes színfoltja a Tiszántúlnak, 20 km-re a vidéki ipari és kulturális élet egyik jelentős központjától, Debrecentől, s ugyanennyire az ország idegenforgalmi látványosságától: Hortobágytól. E nevezetességek mellett kevesebben ismerik és látogatják e régmúlt időkől lakott települést.

Böszörmény neve a történeti forrásokban először 1325-ben bukkan fel, de első említésénél sokkal korábbi múltra tekint. A böszörmény a régi magyar nyelvben már közsökként szerepelt, a mohamedán vallású, kereskedő bolgár-török népelemet jelentette. Valószínű, hogy e lakott hely már a fejedelemség, majd az Árpád-házi királyok korában fontos kereskedelmi központ volt. A tatárjárás idején tűntek el a böszörmények, s minden bizonnyal elpusztult a település is. Nem sokkal később újraéledt, s 1410-ben — Zsigmond uralkodása idején — mezővárosi rangot kapott. Előbb Brankovics György, majd a Hunyadi család birtoka lett, s ekkor kezdett kialakulni a város híres — két beltelkes, körkörös — településszerkezete. A XVI. század elején a Báthori család kezébe került, majd fokozatosan török hódoltság lett, ami megtorpanást okozott fejlődésében, de soha nem néptelenedett el.

A város történetében fordulópontot jelentett a Bocskai István vezette szabadságharcban jeleskedő hajdúk 1609-es letelepítése. Bocskai megnyerte a kiirtással fenyegetett hajdúkat az ország ügyének, ami a szabadságharc katonai kimenetelét is eldöntötte, s jutalmul letelepítette és megnevesítette őket. A kollektív nemesítéssel adományozott települések között ekkor még nem szerepelt Bösörmény. Ide 1609. szeptember 13-án, Kálló városából telepítette át őket Báthori Gábor erdélyi fejedelem. *Vagyis éppen 375 esztendeje.*

A hajdú kiváltságokkal a város lakói kikerültek a feudális függés alól, elvben a nemesi szabadság birtokába jutottak, a gyakorlatban elindulhattak a szabad paraszti fejlődés útján. A kiváltságok fejében a hajdúk katonáskodni voltak kötelesek. Bösörmény is szerepet játszott Bethlen Gábor és a Rákóczi-ház erdélyi fejedelmi trónra segítésében. Később a települések katonai szerepe csökkent, és az ott lakók fokozatosan áttértek a földművelésre, állattartásra. A XVII. század végén már kiváltságaikat is komoly veszély fenyegette. Összefogásuk eredménye a Hajdúkerület — mint érdekvédelmi szervezet — kialakulása, Bösörmény székhellyel.

Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc társadalmi változásai megszüntették ugyan a hajdú kiváltságolást, a város lakossága azonban lelkesen vett részt Silye Gábor, a Hajdúkerület kormánybiztosának vezetésével a Bocskai nevét viselő 17. huszárezred és az 52. és 53. gyalogzászlóalj harcaiban.

A századvég tőkés fejlődése tovább gyorsította a városon belüli gazdasági és társadalmi rétegződést. A Bach-rendszer bukása után ugyan újjászerveződött a Hajdúkerület az 1876-ban létrejött Hajdú-vármegyével, s a kerület felszámolásával Bösörmény vezető szerepe is megszűnt.

Az első világháború nagy véráldozata és egyre súlyosbodó nyomora után a forradalom és a tanácsköztársaság idején a helyi direktórium példás gyorsasággal építette ki a proletárdiktatúra államát. A városban a románok támadása miatt mindössze harminckét napig működő népi hatalom számos, a lakosság érdekeit érintő szociális intézkedést hozott.

Az ellenforradalmi rendszer nem kedvezett a város gazdasági és kulturális fejlődésének. A városi vezetést mindvégig kézben tartó kormánypártiakkal szemben kibontakozott a szociáldemokrata mozgalom, amely a gazdasági válság idején a kiscgazdák és a Bajcsy-Zsilinszky-féle Nemzeti Radikális Párt, valamint az illegális kommunisták szervezkedésével is megerősödött.

Hajdúbösörmény 1944. október 22-én — tehát 40 esztendeje — a II. Ukrán Front debreceni hadműveletei során szabadult fel, s ezt követően gyors ütemben megindulhatott a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális fejlődés. A város határában jó adottságokkal gazdálkodó termelősövetkezetek országosan is a kiválóak közé tartoznak. Az 1960-as évek közepén erőteljes iparosítás kezdődött, s ma már a lakosság többsége az iparban dolgozik.

Élénk — a múlt hagyományait őrző és továbbfejlesztő — kulturális élet jellemzi a várost. Hét általános iskolája, 8 óvodája, több mint 350 éves gimnáziuma, ipari és mezőgazdasági szakmunkásképzője, óvónőképző intézete és zeneiskolája van. Kiemelkedő a Hajdúsági Múzeum, a Hajdú-Bihar megyei Levéltár fiókjának helytörténeti tevékenysége. Honismereti szakkör és régészeti kör működik a városban. Most épül modern művelődési központja. Könyvtárában hetven ezer kötet várja az olvasókat. Úttörőháza figyelemre méltó úttörténeti múzeumnak ad helyet.

A két világháború között jelentős képzőművészeti élet alakult ki a városban. Káplár Miklós mellett több tehetséges művész tanár dolgozott itt. Festették a jellegzetes bösörményi utcákat, házakat, kapukat és a Hortobágyot. E hagyományokra épül a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep, mely tavaly ünnepelte húszéves fennállását. Az UNESCO által is jegyzett — csak hivatásos festőket és grafikusokat fogadó — telep a város művészeti életében nagy fejlődést hozott, egyre több turista is felkeresi a művésztelep állandó galériáját.

Hajdúbösörmény 1984-ben két eseményt ünnepelt: a hajdúk letelepültének 375. és felszabadulásának 40. évfordulóját. Erre az alkalomra több — a lakosság minden rétegére kiterjedő — társadalmi és városépítési munkaakciót, politikai, kulturális és sportprogramot szervezett és szervez a Jubileumi Bizottság.

A hajdúságból származó írók, költők a környék életéről szóló műveinek bemutatásával vers- és prózamonddó versenyen ötvenhatan vettek részt. A Bartók Béla Állami Zeneiskola, 25 éves fennállását is megünnepelve, népdalversenyt hirdetett, ahol elsősorban helyi gyűjtésű dalokkal indulhattak a versenyzők.

Áprilistól októberig tartott a négyfordulós honismereti-helytörténeti vetélkedő. Szinte a város minden iskolájából, üzeméből és termelősövetkezetéből érkeztek nevezések. A színyolc csapat a város történelméből, néprajzából és művelődéstörténetéből alapos felkészülésről tett tanúbizonyságot. Rég elfeledett szavak, tájegységek nevével, jelentésével, s ma már csak a múzeumokban található, több évszázados használati tárgyakkal, eszközökkel ismerkedhettek meg a résztvevők. A népi építészet jellemzőit, a lakosok életmódját, művelődési szokásait, a település történetében kiemelkedő személyiségek életútját, s a jelen fejlődését is bemutató vetélkedősorozattal a szűkebb hazához való kötődés is sokuknál szorosabbá vált.

Kiemelkedő esemény volt a hajdúk letelepítésének évfordulóján rendezett tudományos emlékülés, ahol dr. Nagy László, a Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, dr. Szendrey

István kandidátus, a KLTE tanszékvezető egyetemi tanára mellett a helyi szakemberek is ismertették kutatásaik eredményeit Báthori Gábor és a hajdúk kapcsolatáról, valamint a második hajdúfelkelésről. Az emlékülést — a testvérvárosok művészeti csoportjainak részvételével — színvonalas kulturális műsor követte. Októberben találkozóra várta a város elszármazott szülőit.

December hónapban megrendezik a Városunk 375 éve című kiállítást, amely három nagy egységben mutatja be Bőszörmény fejlődését. Karai József zeneszerző énekkari művet írt hajdúsági népdalok felhasználásával, dr. Varga Gyula koreográfus pedig a 30 éves Bocskai táncgyűttes számára készített hajdúsági tánckompozíciót.

Az évfordulóra megjelenő Báthori Gábor- és Silye Gábor-emlékérem elsősorban a numizmatikusoknak szerez örömet. Megjelenik továbbá a Hajdúsági Közlemények sorozatban Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Bőszörményben és Poór János: Városunk felszabadulása című kiadvány. Készül Szendrey István szerkesztésével a Hajdúbőszörmény története című monográfia új kiadása is. Dr. Oláh Imre — országosan is elismert — amatőr filmes forgatja filmjét, mely bemutatja a város múltját és jelenét. A rendezvények és az évfordulóra készülő alkotások mellett több új létesítmény — művelődési központ, szoborpark, ABC-áruház, jubileumi park, játszótérek — átadása teszi emlékeztetéssé ezt az esztendőt.

Az elmúlt időben társadalmi munkáért három alkalommal a HNF nemzeti zászlajával kitüntetett város új akciót indított. A „375 perc Hajdúbőszörményért” mozgalomhoz nagyon sok lakos és közösség csatlakozott, jelezvén, hogy a múltra emlékezve is a jövő építése, a környezet fejlesztése a legfontosabb feladatok a város lakóinak.

Both Ferencné

Kőrösi Csoma Sándor a szülőföld népének emlékezetében¹

A tibeti filológia megalapítója, Háromszék nagy fia azoknak a neves személyiségeknek sorába tartozik, akiknek munkásságát jórészt a nagyvilág tudományos műhelyeiben ismerik és értékelik. Ezen túlmenően rendkívüli életének számos vonása — a nyelvész-műhelyek határain túl — a tömegek között is elevenen él. Emberi nagysága, tudományoszeretete, szerénysége, önfeláldozása már életében példaképpel szolgált honfitársainak. Rendkívüli személyisége költők, írók, művészek képzeletét ragadta meg. Könyvek és tanulmányok, költemények, elbeszélések, regények, képzőművészeti alkotások, emlékünepségek, nevét viselő iskolák és művelődési intézmények jelzik azt a maradandó hatást, amelyet Kőrösi Csoma Sándor emléke népünk tudatában betölt.

Tudományos érdemeinek értékelése, illetve további feltárása a Kelet-kutatók feladata.

Kőrösi Csoma Sándor a közismertnél szorosabb kapcsolatot tartott rokonaival, a szülőfaluvál, az egykori háromszékiekkel. Bizonyosságul szolgálnak erre testvérelével, Gáborral, Gecse Béni és Kónya Sámuel kőrösi tanítókkal folytatott enyedi, göttingeni és ázsiai levelezése, családjának, Körös lakosságának küldött és hagyományozott jelentős pénzszegei, valamint a kézdivásárhelyi határőr katonai nevelőintézetnek tett alapítványa is. Az utóbbit 1860-ban a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium örökölte, és annak kamatjából a II. világháború kitöréséig az arra érdemes diákoknak jutalomkönyveket és pénzszegeket adtak.

A szülőföld népe büszke volt fiára, s ennek megnyilvánulási formái rendkívül változatosak. A tudós nemcsak nevet kapott Köröstől, de nevet is adott neki, általa vált híressé a Kárpátok tövében meghúzódó kis székely falu.

Miután elhagyta hazáját, Kónya Sámuel kőrösi tanító verset írt a nagy utazóról *Tisztes Csoma Sándor* címmel, melyet minden évben a tanévzáró ünnepélyen a kőrösi iskola legjobb tanulója szavalt el. Miután ismertté vált a megdöbbentő hír, mely szerint Kőrösi Csoma Sándor nincs többé, szülőhazájában a nép mesehősként állított örök emléket fiának. A háromszéki népmesét, Zajzoni Rab István 1857-ben közölte nyomtatásban.

A múlt század második felében és századunk elején a Csoma leszármazottak, a szülőföld oktatási és művelődési intézmények célul tűzték ki, hogy szobor formájában is megőrokitik a világhírű tudós és utazó emlékét. Ebben a mozgalomban kiemelkedő helyet foglalt el pákéi Sándor József, a kovásznai kerület országgyűlési képviselője és a sepsiszentgyörgyi Székely

¹Részlet a szerző Kőrösi Csoma Sándor bibliográfia címmel megjelent munkájából. (Szerk.)